



## Album amicorum van Aarnout Jacobus van Eynthoven

Diverse kunstenaars

Stedelijk Museum  
Zutphen

1832-58. 40 bijdragen in diverse technieken: waterverf, olieverf, potlood, pen en penseel op papier, blinddruk, fotografie, borduurwerk; 9,4 x 16,1 cm (bijdragen), 13,6 x 20,7 cm (album)

Alle bijdragen zijn gesigeneerd, vaak ook gedateerd

Herkomst: Particuliere verzameling (2012)

Uit de 19de eeuw zijn vele alba amicorum bewaard gebleven, interessante en minder interessante. Het album amicorum van Aarnout Jacobus van Eynthoven is op zich al belangwekkend door bijdragen van bekende kunstenaars als Schelfhout, Van de Sande Bakhuyzen en Ver Huell. Maar de waarde van dit album schuilt vooral in de bijdrage van de Zutphense apotheker Willem Hallegraeff: een gesigeneerde en gedateerde 'licht-teekening' van 25 november 1839. Dit is de oudste in Nederland en door een Nederlander gemaakte foto, een belangrijke eersteling in een nieuwe techniek. Dankzij steun van verschillende organisaties kon dit album worden verworven door het Stedelijk Museum te Zutphen, de stad waar het is ontstaan.

Het Zutphense album amicorum is slechts één keer zijdelings vermeld in de literatuur,<sup>1</sup> maar was verder volstrekt onbekend. De oorspronkelijke eigenaar, Aarnout Jacobus van Eynthoven, werd in 1805 geboren in Amsterdam en verhuisde rond 1838 naar Zutphen. Daar overleed hij in 1861. Zijn beroep is niet bekend, maar als amateurkunstenaar nam hij in de jaren 1830-33 deel

aan diverse tentoonstellingen in Amsterdam en Den Haag. Onder zijn vrienden rekende hij bekende tijdgenoten als Quirijn Ver Huell (1787-1860), Andreas Schelfhout (1787-1870) en Hendrikus van de Sande Bakhuyzen (1795-1860).

### VERBORGEN RUIMTE

Het recent verworven album amicorum is geen album in de zin van een boekje, maar een verzameling losse bladen. Waarschijnlijk aan het eind van het jaar 1831 liet Van Eynthoven een exemplaar van het boek *Reis door Griekenland en de Ionische Eilanden, in de maanden juni, juli en augustus 1821* van Christiaan Müller door een boekbinder zo bewerken dat er een verborgen ruimte van 9,5 x 16,3 cm in ontstond. Hierin legde hij de bijdragen die hij van zijn vrienden kreeg.

In het album bevindt zich een door Van Eynthoven geschreven lijst van alle personen aan wie hij een velletje papier stuurde, met de verzenddatum en – waar van toepassing – de datum waarop hij het terugkreeg. Van meer dan 40 personen ontving hij in de jaren tussen 1832 en 1858 een bijdrage. Het gaat daarbij met name

*‘Vriendschap is de bloesem van één  
ogenblik, en ~ de Vrucht van den tijd’*

*Willem Hallegraeff, 1839*

om vriendschapsgedichten, maar ook ontving hij drie fraaie aquarellen, een olieverfschildering op papier, dertien inkt- of potloodtekeningen waarvan sommige gewassen met penseel, vijf borduursels en een blinddruk, een druktechniek zonder inkt waarmee een voorstelling in reliëf op papier kan worden aangebracht. Daarnaast is er nog een boomblad met een gedicht.

Een van de mooiste bijdragen is van de kunstenaar Andreas Schelfhout, die een bergachtig rivierlandschap met potlood, pen en bruine inkt tekende. Op de achterzijde noteerde hij: ‘A. Schelfhout uit vriendschap. Ontvangen te Amsterdam den 27 november 1833’. Hendrikus van de Sande Bakhuyzen tekende eveneens een bergachtig rivierlandschap, met daarin een herder die zijn kudde laat drinken. Een ander voorbeeld is een aquarel van een Indisch landschap van de schrijver/kunstenaar Quirijn Ver Huell. Dit blad is thematisch en stilistisch verwant aan de belangrijke serie van meer dan 100 aquarellen die Ver Huell in de periode 1816-1819 had gemaakt en waarvan enkele eerder gepubliceerd werden in zijn *Herinneringen van eene reis naar de Oost-Indiën* uit 1836. Deze reeks wordt nu in de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam bewaard.

Het zijn overigens niet alleen kunstenaars die hebben bijgedragen aan het album. Van dominee Martinet Kuijpers uit Groningen ontving Van Eynthoven een tekening van de Bourgonjetoren in Zutphen, naar een getekend voorbeeld van Jan de Beijer uit 1743. De toren is lokaal bekend als de Martinetkoepel, genoemd naar J.F. Martinet, dominee, leraar en auteur van het bekende biologieboek *Katechismus der Natuur*. De Groningse Martinet Kuipers was mogelijk een nazaat. Hiermee is ook de lokaal Zutphense herkomst duidelijk vertegenwoordigd in het album. Daarnaast ontving Van Eynthoven bijdragen van een aantal familieleden. Van met name een aantal dames kreeg hij fraaie borduursels met bloem- en vogelmotieven.

**‘EENE LICHT-TEEKENING’**

Maar de meest opzienbare bijdrage werd ingebracht door een inwoner van Zutphen: de oudst bewaard gebleven foto die ooit door een Nederlander in Nederland is gemaakt. De maker is de Zutphense apotheker Willem Hallegraeff (1798-1870). Totdat deze opname opdook, was niets bekend over zijn fotografische activiteit. De foto in het album is een gefixeerd negatief. Het gaat hier



**Landschap met roeiboot**  
Andreas Schelfhout  
1833. Potlood, pen en penseel  
in bruine inkt, 9,4 x 16,1 cm  
STEDELIJK MUSEUM ZUTPHEN





'Eene licht-teekening': de oudste foto van Nederland, 25 november 1839 (gefixeerd negatief)

Rechts: positief van de foto van Willem Hallegraeff

Fotogram van een stuk kant, zeer waarschijnlijk ook door Willem Hallegraeff gemaakt

waarschijnlijk om een reproductie van een prent of tekening. We zien een romantisch tafereel van een paartje, waarvan de vrouw op een bankje zit bij de ruïne van een oude stads- of kasteelpoort.

De foto, die door Hallegraeff 'eene licht-teekening' wordt genoemd, meet 8 x 10 cm en is op het papier waarop zij was bevestigd met de hand 25 november 1839 gedateerd. Dat is drie maanden na de introductie van de fotografie in Parijs in augustus 1839, waarmee het met afstand de oudst bewaard gebleven Nederlandse foto is. Het album bevat overigens nog een zeer oude foto: een fotogram van een stuk kant (ca. 9 x 12 cm). Een fotogram is een afdruk van een voorwerp dat in de donkere kamer direct op licht-



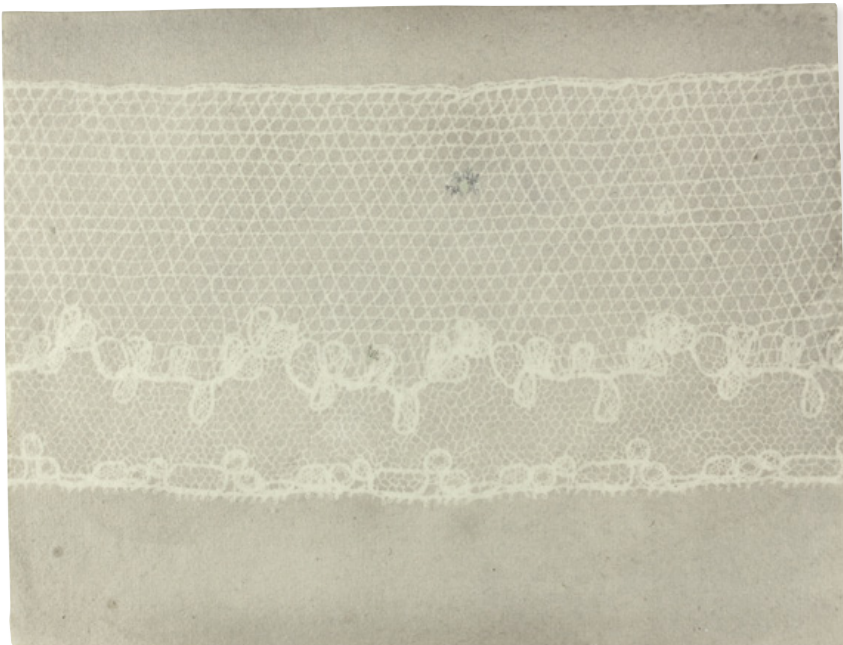
gevoelig materiaal is gelegd en vervolgens is belicht. Deze bijdrage is naar alle waarschijnlijkheid eveneens van Hallegraeff.

Lange tijd stond een op 29 augustus 1842 gemaakte daguerreotypie van Willem baron van Heeckeren van Kell te boek als de oudste Nederlandse foto. Enkele jaren geleden werd hij 'gepasseerd' door een 26 juli 1842 gedateerd portret, gemaakt door de Fransman Daru of Auvry, die in die tijd in Nederland verbleef. Enkele jaren geleden dook in de collectie van de firma Enschedé een andere vroege daguerreotypie op, die met een slag om de arm in september 1839 wordt gedateerd – maar die is in Frankrijk gemaakt. Van de foto van Willem Hallegraeff is de datum onbetwistbaar en staat vast dat ze in Nederland en door een Nederlander is gemaakt. Wat de foto extra interessant maakt, is dat we weten in welke context zij fungeerde, namelijk als bijdrage aan een album amicorum, en welke achtergrond de maker had: Hallegraef was een apotheker die over de noodzakelijke chemische kennis beschikte en met amateur-kunstenaars omging.

Ook wat onderwerp betreft staan de opnames van Hallegraeff aan het begin van een traditie. Reproducties van prenten en fotogrammen van kant komen in de vroege fotografie veel voor: de 'grote' William Henry Fox Talbot (1800-1877) heeft ze vervaardigd en daarna hebben anderen nog decennia lang vele vergelijkbare foto's gemaakt. Het maken van een foto was nog dermate complex dat de vroegste pioniers vaak eenvoudige onderwerpen zochten die in hun directe omgeving onder handbereik waren, in plaats van 'erop uit te trekken'.

#### FOTOGRAFIE IN HET STEDELIJK MUSEUM IN ZUTPHEN

De collectie fotografie van het Stedelijk Museum Zutphen mag aanzienlijk genoemd worden. Dit geldt niet alleen voor de kwantiteit maar ook voor de kwaliteit.





## Kunstvragen

Maarten Tiemstra (29)

Financiële functie bij Shell, lid van de Vereniging Rembrandt sinds 2012, lid van de Caius Cirkel sinds 2013

### Wat is je eerste kennismaking met kunst?

'De eerste keer dat ik echt geraakt werd door een kunstwerk was in het midden van de jaren negentig. Ik woonde met mijn familie in Warschau en wij gingen af en toe naar Krakau. Vaste prik was dan een bezoek aan het Czartoryski Museum. Boven op zolder in een hoekje hing een schilderij van Leonardo da Vinci, *Dame met hermelijn*. Ik was geïntrigeerd door de levensechte hermelijn in de handen van de vrouw.'



### Herinnert u zich nog uw eerste kunstreproductie?

'Toen ik in groep 7 zat was het een lustrumjaar voor mijn basisschool. Als ik het me goed herinner heb ik toen voor 25 gulden een reproductie gekocht van het lustrumschilderij, ik vond het een hele investering!'

### Wat is uw eerste kunstaankoop?

'In Hamburg, waar ik drie jaar heb gewoond, kocht ik met hulp van mijn ouders in 2001 een werk van Charles Fazzino. Hij maakt driedimensionale schilderijen van wereldsteden. Alle karakteristieke *features* van de stad zijn daar op terug te vinden. In het schilderij dat ik heb, is Hamburg afgebeeld. Dat het een bruisende stad is, spat er van af.'

### Naar welk museum gaat u graag terug?

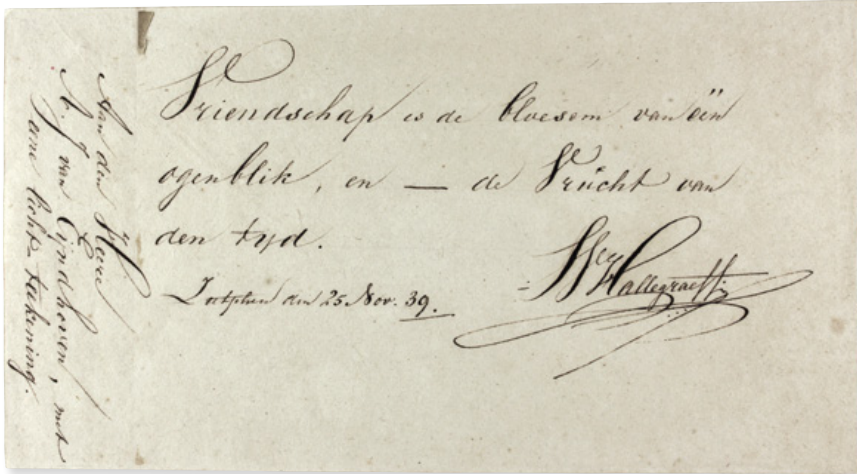
'Na vierenhalf jaar in Londen naast de Wallace Collection te hebben gewoond ga ik heel graag terug naar dit museum. Een van de mooiste schilderijen daar vind ik *De lachende cavalier* van Frans Hals. Hij kijkt je aan alsof hij zo een gesprek met je wil beginnen. Een tweede favoriet is Tate Modern, waar alleen de entreehal al de moeite waard is!'

### Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'Kortgeleden heb ik een expositie van Murakami gezien bij de Gagolian Gallery in Hong Kong. Zijn stukken zitten vaak vol met bloemen, boeddha's en mangafiguren in felle kleuren, iets wat ik in Nederland nog niet veel gezien heb.'

### Zou het ooit mogelijk zijn, wat zou u graag uit uw eigen verzameling willen schenken, om iedereen van mee te kunnen laten genieten?

'Mijn collectie is niet noemenswaardig om daar iets uit te kiezen. Maar stel dat ik in de vorige eeuw Sir Hugh Lane was geweest en ik *Les parapluies* van Renoir kon schenken. Wie had ooit gedacht dat een paraplu zo mooi kon zijn!'



In aantallen bevat de verzameling 510.500 negatieven – waaronder de collectie Zeylemaker, die van nationaal belang is –, 250 originele afdrucken uit de periode 1861-1900 en 7.500 latere afdrucken, 25 fotoalbums, 4.500 kleinbeeldia's en ongeveer 3.500 ansichtkaarten.

Als onderdeel van de topografisch-historische Atlas toont deze collectie het veranderende (stads)beeld van Zutphen en het graafschap Zutphen en zijn geschiedenis. Daarmee is deze zeer rijke en gevarieerde verzameling de belangrijkste visuele informatiebron voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis en de ontwikkeling van Zutphen en de Graafschap. Het belang van de collectie fotografie is echter niet alleen plaatselijk. Door de spreiding qua tijd en onderwerpen en de aanwezigheid van beeldmateriaal met een (kunst)historische waarde, is de Zutphense collectie een excellent voorbeeld van een brede fotografieverzameling.

De verwerving van de oudste foto van Nederland, gemaakt door een Zutphense fotograaf voor het album *amicorum* van een amateurkunstenaar uit dezelfde stad, is van belang voor het beeld van de lokale geschiedenis. Maar bovenal onderstreept deze aanwinst de betekenis en de reikwijdte van de fotografiecollectie van het Stedelijk Museum in Zutphen ♦

Christiaan te Strake  
Conservator

Met dank aan Hans Rooseboom, conservator fotografie  
Rijksmuseum Amsterdam

Het papier waarop de foto oorspronkelijk was bevestigd, met daarop de naam van de maker en de datum

Noot

Het album *amicorum* is verworven met steun van het BankGiro Loterij Aankoopfonds van de Vereniging Rembrandt, de Vereniging Vrienden Stedelijke Musea Zutphen en de Gemeente Zutphen

1. H. Rooseboom, *De schaduw van de fotograaf*, Leiden 2008, p. 67.